

ØST-ASIA I STØPESKJEEN

av

NOTTO NORMANN THELLE

Øst-Asia er i støpeskjeen, og dette gjelder alle livets områder: politisk, sosialt, økonomisk, religiøst osv.

Tenker en på *de ytre forhold*, kan jeg her bare nevne noen av de mest iøynefallende ting.

Burma fikk sin nasjonale selvstendighet i 1948. Regjeringen arbeider intenst på å gjøre landet til en velferdsstat og er kommet godt i vei. En rekke FN-eksperter hjelper regjeringen som rådgivere. Faren er at alt skal gjøres stort og moderne med én gang, og at dermed de mindre ting og forhold som er likeså viktige, settes til side eller overses.

Til dette kommer krigen og uroen i landet. Det har ikke lykkes regjeringen å skaffe landet fred. Foruten de 12 millioner burmaner som for det meste har regjeringsmakten, finnes det 6 millioner karener og andre stammefolk. De hadde under det engelske styre en viss selvstendighet, og den vil de ikke gi fra seg godvillig. Det har ført til åpen krig i visse strøk av landet. Ved siden av stammefolkene gjør også kommunistene og nasjonalisttroppene fra China forholdene usikre. Det forekommer stadig sabotasje. Jernbanelegemet rives opp, broer sprenges. Dette foregår til og med i nærheten av hovedstaden, og gjør det usikkert å reise i landet. De som kan, bruker fly. Men det kan være vanskelig å få billett, for regjeringen bruker flyene i kampen mot opprørerne.

Uroen er en hindring for næringslivet. Før det skaffes fred i landet, vil det bli vanskelig å føre de nye planer igjennom.

Hongkong er en by med et myldrende liv hvor på den ene siden skipsfart, handel, industri og velstand blomstrer, men som på den andre siden huser den dystreste fattigdom og nød.

Flyktningene er det store problem. Offisielt er tallet for tiden ca. 700.000 flyktninger fra China. De fleste av dem bor i hytter og skur, samlet i små byer, hvor de mangler vann, og de sanitære forhold er forferdelige. Mange av dem lever på sultegrensen. Regjeringen har gjort meget for å lette deres kår, men kan umulig klare situasjonen alene.

Når det gjelder forholdet til kommunistene, har jeg inntrykk av at situasjonen har forandret seg meget de siste 5 årene. Da kommunisthæren gikk mot syd og nådde territoriets grenser, var den pro-kommunistiske stemning sterk. Folkerepublikkens flagg vaiet over hele byen. Nå er det bare de få kommunistiske bygninger som flagger på folkerepublikkens festdager. Utover i byen feires igjen nasjonalistenes festdager som før krigen.

Japan er godt på vei oppover etter nederlaget. Japanerne er et interessant og strevsomt folk, høflig og nøysomt.

Japans store problem er overbefolkningen. Det myldrer av mennesker alle vegne. I et land så stort i utstrekning som Norge, bor det 88 millioner mennesker. Samtidig vokser tallet med 1,5 à 2 millioner hvert år. Det må til slutt sprengte alle grenser.

Kommunistene har tilsynelatende ingen makt i landet, men de arbeider under jorden og gjør seg ganske sterkt gjeldende blant skoleungdommen.

Japanerne er redd for militarismen. Men det finnes en fraksjon av den gamle garde som gjerne vil komme til makten igjen. Kagawa var engstelig for at de skulle komme fram igjen ved siste valg. Men det lyktes ikke.

Amerikanerne er, tross sin storartede og generøse hjelp, ikke populære.

Det var interessant også å komme til *Formosa*. Det er et spennings land, et verdens brennpunkt. Strategisk har Formosa en viktig posisjon. Japanerne hadde da også tenkt å gjøre Kaohsiung på Syd-Formosa til hovedstaden i sitt planlagte imperium i Øst-Asia.

Etter pakten med USA hadde jeg inntrykk av at kineserne kjente seg trygget enn før. Men en viss spenning er der likevel. Store troppestyrker er konsentrert på øyene Quemoi og Tatsu,

som ligger nær det kinesiske fastland. Her vil Chiang Kai-shek forsvare seg til det ytterste.

Også innad er det fremdeles en viss spenning mellom de to hovedgrupper av befolkningen. Der er 6 millioner taiwanesere, kinesere som er kommet fra fastlandet fra omkring år 1000. Dertil ca. 3 millioner fastlandskinesere som er kommet til øya etter krigen. En uheldig start har gitt dype sår. Taiwaneserne har vanskelig for å glemme uretten. Chiang Kai-shek og hans folk gjør hva de kan for å utjevne misnøyen, og forholdene er bedre nå enn før.

Går vi over til å se på *den religiøse situasjonen*, så gir den et broket og mangfoldig inntrykk.

I Kyoto besøkte jeg en dag en amerikaner som er buddhist. Hans foreldre var ateister. Han selv hadde vært ateist, men gjennom kunst-studier var han dradd hen mot buddhismen. Han syntes den var logisk og rasjonell. Han var så kommet til Japan, hvor han var blitt buddhistprest. Jeg spurte ham om hans inntrykk av buddhismen i Japan. «Den er meget forvirret», lød svaret. Og dette gir i virkeligheten et godt uttrykk for den religiøse situasjon i Østen.

Nå ville det være galt om vi med dette ville undervurdere de ikke-kristne religioners makt over menneskene i dag. For de *har* makt over folkene, selv om den iallfall delvis har sin grunn i mer ytre forhold, som f. eks. nasjonalismen eller tradisjon og vane. I Japan har det vært kristne ledere som har sett det som noe av en umulighet å drive en direkte kristen misjon blant buddhistene, og det nettopp på grunn av deres makt og innflytelse.

I Burma foregår en *vekkelse blant buddhistene* som regjeringen står bak. Engelskmennene som var nøytrale i religions-spørsmål, anklages for å være skyld i buddhismens og moralens forfall. Nå da landet har fått sin selvstendighet igjen, ser regjeringen det som sin oppgave å fremme buddhismen av all makt. Den har satt seg som mål å vekke og gjenopplive denne religion og styrke det buddhistiske presteskap. I den anledning

har den vedtatt et program i 4 punkter: 1. å fornye alle pagoder og buddhabilder, 2. å fremme studier av buddhismen, 3. å føre buddhismens lære ut i praksis, og 4. å spre buddhismen over hele verden.

Det siste punkt er ikke minst interessant, for det vil føre buddhismen inn i en ekspansjons- og misjonsperiode.

Det har i de siste årene vært holdt tre *verdenskonferanser av buddhister*: 1950 i Ceylon, 1952 i Japan og 1954 i Burma. Det er verd å legge merke til at ved den siste konferansen var 29 land representert. Foruten fra Østen nevnes utsendinger fra Australia, Østerrike, Kanada, England, Estland, Finnland, Frankrike, Tyskland, Italia, Hawaii, USA osv. Konferansen ga uttrykk for den tro at buddhismen er den eneste ideologi som kan gi verden fred og redde den fra ødeleggelse.

Ut fra ekspansjonssynspunktet må vi også se *det 6. verdens-konsil av buddhister* som begynte i mai i fjor og som skal vare i 2 år.

Buddhistene mener at 1956 vil bli et viktig år og avgjørende år, et tidsskille i menneskehetens historie.

Det var interessant å komme til sentrum for ekspansjonen, Fredspagoden og «Grotten» like ved Rangoon. Burmas regjering har brukt store summer til bygging av pagoder, forsamlings- og forelesningssaler, dormitorier osv. hvor konsilet nå holder til. «Grotten» er en stor bygning som rummer flere tusen mennesker, men forat den skal likne de gamle grotter hvor de første konsiler ble holdt, har tusener av mennesker båret sand og stein, inntil hele byggverket er dekket og minner om en grotte. Ved konsilets åpning i fjor var det 4000 delegerte i «Grotten», mens 200.000 mennesker var samlet utenfor.

Konsilet gjennomleser og tilstemmer nye oversettelser av de gamle palitekster. Engelsk er viktig, men også hindi. Målet er å gjenvinne det gamle buddhistiske land, India, som har vært tapt gjennom så mange år. Her spiller sikkert tanken på de kasteløse en stor rolle. En misjon er alt i gang blant stammefolkene i Burmas fjelland. Buddhistene har her 14 misjons-sentrer.

Å komme til Japan var for meg noe av en ny opplevelse, og jeg kan ikke nekte for at det var atskillige ting i forbindelse med de ikke-kristne religioner som imponerte.

Overalt finnes det templer og shrines. Det er i alt ca. 80.000 buddhisttempler og ca. 100.000 shinto-shrines. Arkitekturens skjønnhet gjorde et sterkt inntrykk, og tempelhallenes størrelse imponerte. I forbindelse med klosterkompleksene fantes ofte skoler og universiteter. Og så var alt så skinnende rent. Alterarrangementet var som regel meget enkelt. Det var ikke på langt nær så overfylt med buddhabilder som i China.

Etter krigen var det mange som mente at de gamle religioner hadde fått dødsstøtet. At keiseren frasa seg sin guddommelighet gjorde nok et sterkt inntrykk på japanerne. Men de begynner å komme over det. Og noen sier at det gjør ikke noe om han for en tid har lagt fra seg sin verdighet. Keiseren er så hellig at han kan ta sin guddommelighet igjen. Besøkene i templene har neppe noen gang vært flere enn nå. Shintoismen får ingen statsstøtte lenger, men til tross for dette har det lyktes å gjenoppbygge den gamle nasjonalhelligdom i Ise. Gjennom frivillige gaver er det samlet inn 21 millioner kroner til dette formål. Det er i det hele imponerende å se hva det gis til religiøse formål. Etter krigen er det registrert hos myndighetene ikke mindre enn 200 nye buddhist-sekter og omkring 134 shinto-sekter. Til dette kommer en hel del «nye religioner», som f. eks. legger vekt på helbredelsesgaven.

Jeg møtte en viss engstelse for at interessen for et dypere studium av buddhismen, selv hos deres egne universitetsstudenter, var liten. Ja, til og med hos vordende buddhistprester var interessen svak. Det er også sikkert at en hel del av Japans ungdom har kastet vrak på alt som har med religion å gjøre.

Til tross for dette spiller religionen en betydelig rolle i folkets liv. Ved fødsel og bryllup søker de til shintotemplet, og ved begravelse til buddhistene. Og på festdagene går også veien til templene. En kan si at dette vesentlig har sin grunn i skikk og bruk, tradisjon og vane, og likevel skal vi ikke undervurdere religionens makt over massene.

Passer de gamle religionene i den nye verdenssituasjon? Det er et interessant spørsmål som også bl. a. buddhistene arbeider med, og de gjør intense forsøk på å tilpasse seg.

Formannen for buddhistenes verdensforbund, professor G. P. Malalasekera fra Ceylon, har nylig vært på en lengere reise. Han holdt blant annet også foredrag i Hongkong. Der, presiserte han at buddhismen kulturelt og sosialt sett er en inspirerende kraft i de land som har åpnet seg for den. Dette gjelder kroppskultur, sosiale reformer og annet. Buddhismen sier ja til livet og overensstemmer i hele sitt grunnsyn med den moderne naturvitenskap. Vi har hørt liknende toner i China i forbindelse med Taihus reformrørsle, men her er det en hinayana-representant som taler. Det er naturligvis toner som er helt fremmed for den egentlige buddhisme, som etter sitt vesen er et avgjort nei til livet, og som egentlig viser fluktens vei til frelse. Japan har forresten et godt forsprang for de andre, for 80 % av buddhistprestene er gift og spiser kjøtt og fisk. Buddhismen synes å ha en ganske fantastisk akkomodasjonsevne.

Kanskje dette også er grunnen til den sterke tendens den nordlige buddhisme (mahayana) har til å *etterlikne kristne metoder*. I Japan og på Formosa driver buddhistene søndagsskoler og ungdomsforeninger, bygger gamlehjem osv. De holder prekengudstjenester om søndagene. De taler om Buddhas kjærlighet slik som en kristen taler om Guds kjærlighet. De adopterer kristne skriftstykker. De synger kristne salmer og sanger, tar bare Kristus ut og setter Buddha inn i stedet. De tar utdrag av de viktigste sutraer og lager en liten buddhistisk bibel i skinnbind med gullsnitt osv.

Men ved siden av denne moderne tilpassing lever den gamle overtro og avgudsdyrkelse videre. Jeg var f. eks. overrasket over den plass som *relikviedyrkelsen* har i vår tids buddhisme.

General Cunningham fant i 1851 noen levninger av to av Buddhas disipler. De fikk sin plass i British Museum. Men nylig er de blitt sendt tilbake til den indiske regjering. De er blitt mottatt i India med stor entusiasme. Hvor relikvie-prosesjonen har gått sin gang, er den blitt hilst med jubel av tusener. For-

uten India og Ceylon har Burma fått sin del av «velsignelsen», og store skarer av tilbedere har strømmet sammen. Likeså Cambodia og Laos.

Det har lyktes statsminister U Nu å sikre noen små rester av disse relikvier, og de har fått sin ærefulle plass i selve Fredspagoden i Rangoon. Japan har også fått en bensplint av Cunninghams funn. Den oppbevares nå i Kyoto.

Ledende munk vises stor ære. Den 80-årige president som åpnet verdenskonsilet i fjor, døde i februar i år. Han lå på «lit de parade» like til april. Rundt Grotten hadde representanter fra de forskjellige landsdeler bygget store, provisoriske templer. Båren ble ført i prosesjoner rundt Grotten, og på veien ble den satt ned i disse templene forat de skulle få del i hans velsignelse.

Jeg overvar likbrenningen. Tusener av mennesker var samlet omkring Grotten. Under siste prosesjon gikk regjeringens medlemmer i spissen, så fulgte munkene i sine oransjegule kapper, og til sist kom båren. Etterat vi hadde ventet noen timer, ble den, under øredøvende musikk, lagt i en båt av sølv eller metall og heist opp i tårnet på en av bygningene, og der foregikk brenningen.

Religions-synkretismen er et almenfenomen i Østen. Toleransen er stor. Det synes å være en ganske naturlig ting for en østerlending å bøye seg ved alteret i hvilket som helst tempel han besøker — buddhistisk, shinto eller kristent. Allerede i China hørte vi ofte at alle religioner i grunnen er samme lære. Alle veier fører fram mot samme mål. Det er bare det at vi ikke ser hverandre, for vi klatrer opp fjellet på forskjellige sider, men vi møtes på toppen. Men jeg tror neppe jeg har kjent synkretismen så sterkt som i Japan og på Formosa. Også formosanerne er ivrige i sin gudsdyrkelse. Den nordlige buddhisme har en veldig evne til å absorbere andre religioner og gjøre dem om til buddhisme. Jeg så f. eks. et buddhistkrift som fortalte at shintoguden og den kristne Gud er åpenbaringsformer av Buddha.

Mange unge buddhistprester i Japan leser Bibelen. Noen av dem er grepet av kristendommen, men skjuler sin tro og forsøker å forene buddhisme og kristendom. Her blir det en al-

vorlig konflikt i mange sinn. Den kristne Buddhistmisjon har her sin oppgave.

Den mest innflytelsesrike sekten innen Japans buddhisme er Jodo-shinshu som representerer den mest ytterliggående av *trosretningene*. Den teller minst halvparten av Japans tiere av millioner tilhengere. Her fremholdes det at mennesket er så elendig at det ikke kan hjelpe seg selv. Men Amidas barmhjertighet er så stor at ved å nevne hans navn er veien åpen like inn til Vestens paradís. Å stole på Amidas løfter er det sentrale i denne religion. Livet skal så leves i takknemlighet for Amidas barmhjertighet.

Mange, blant dem Kagawa, mener at det er kristen innflytelse som her gjør seg gjeldende. Det skal ikke diskuteres her. Men jeg vil bare gjøre oppmerksom på at etter mitt inntrykk er det ingen lære om «rettferdiggjørelse av tro» i kristen forstand vi har å gjøre med her. Der er nemlig ikke tale om noen synd mot Amida. Der er i buddhismen ikke noe «mot deg alene har jeg syndet, og hva ondt er i dine øyne har jeg gjort». Der er ikke noe personlig ansvar overfor noen guddom eller buddha, men bare overfor en selv. Så viser Amida denne «benvei» til Vestens paradís, dog uten at det er tale om noen «syndernes forlatelse». Dr. Winther, som har vært misjonær i Japan i over 50 år, uttrykte det slik overfor meg: «Det er riktig at shinshu-buddhismen har læren om frelse ved tro, men den har ingen helliggjørelse». Den fare ligger her meget nær at det blir en lettvent vei, hvor det ikke blir så nøye med livet man lever og med moralen i det hele. En shinshu-prest sa åpent til meg: «Tal ikke til japanerne om moral, det liker de ikke.» Og en tidligere shinshu-prest sa med tanken på denne sekten: «Om en abbed går ut med en geisha, så demonstrerer han i virkeligheten Amidas barmhjertighet.» Faren for moralsk utglidning ligger nær. Det kjenner vi også noe til i kristenheten (jfr. uttrykket «å synde på nåden»).

Hele den brokede, forvirrede religiøse situasjon i Østen er *en alvorlig utfordring* til den kristne kirke. Den har svaret på verdens nød i evangeliet.

Det er to ting jeg særlig har gledet meg over med tanken på det kristne budskap. Det første er kristendommens absolutthetspreg. Midt i alt som er flytende og usikkert og relativt, taler Gud til oss slik at vi vet på hvem vi tror.

Det annet er kristendommens historiske forankring i inkarnasjonen, «Det skjedde i de dage». «Ordet ble kjød og tok bolig iblant oss», Kristus levde for oss, døde for oss, og oppsto for oss. Den Kristus som kunne si: «Jeg er veien, sannheten og livet; ingen kommer til Faderen uten ved meg.»

Etterkrigstiden betyr også store forandringer for *den kristne kirke og misjonen i Østen*. Vi kan bare tenke på China og den kommunistiske ekspansjon der. Men en har et bestemt inntrykk av at den kristne kirke i China lever sitt liv videre under de vanskelige kår. Og så har den kristne misjons forvisning fra China betydd utvidelse på andre felter.

De kristne er fremdeles en minoritet i Østens land, selv om deres innflytelse er langt større enn deres antall.

Overfor de veldige menneskemasser og de sterke krefter som arbeider gjennom de ikke-kristne religioner i Østen i dag, ligger faren for å komme på defensiven temmelig nær.

I Burma f. eks. er der 600.000 kristne av 18 millioner mennesker. Og blant de 12 millioner buddhister er det bare 12.000 kristne. Å være burman regnes som å være buddhist. Tendensen er å stemple alt ikke-buddhistisk som unasjonalt. Det er da ikke så underlig om de kristne kan kjenne seg litt usikre, slik at de trekker seg tilbake og holder seg for seg selv. Men dermed at de så helt trekker seg bort fra sine buddhistvenner og deres brylluper og begravelser osv. blir de gjenstand for kritikk og taper også en sjanse til å vise Kristus fram.

Den buddhistiske vekkelse synes dog å ha virket stimulerende på den kristne kirkes misjonsiver. Kirken har fått øynene opp for buddhismens makt og ser sitt ansvar som aldri før.

Etter stillstand etter krigen gjør misjonen nå gode fremskritt, særlig blant stammefolkene.

I inderen dr. G. P. Charles har Burmas Kristne Råd en frem-

ragende og sjarmerende leder, full av liv og aktivitet. Hans siste ord til meg var: «Vi trenger vekkelse også i Burmas kristne kirke.»

Når jeg tenker på Hongkong, Formosa og Japan, så var det *de ganske unge menighetene* som er kommet til etter krigen, som gjorde det sterkeste inntrykk på meg.

At Chinas dør ble stengt, betydde jo at misjonsarbeidet ble tatt opp på nye steder, eller at det gamle arbeid utenfor China ble utvidet.

I Hongkong-territoret har lutheranerne særlig tatt opp arbeid blant flyktingene fra det indre. Men gjennom dem har de også fått innpass blant den kantonesisktalende del av befolkningen. I territoriet, hvor Buddhistmisjonen før krigen var den eneste lutherske misjon, er der nå ikke mindre enn 30 menigheter, noen små, andre større. En av dem hadde ikke mindre enn 200 katekumener.

Misjonærene har her fått god hjelp av de unge prester som er utdannet ved den lutherske presteskolen som har holdt til på Tao Fong Shan. De er ivrige og foretaksomme.

At arbeidet omfatter flyktingene skaper spesielle problemer. Blir de kristne for å få materiell hjelp? Brukes det fremdeles for mange penger fra utlandet for å bygge opp menighetene? På den andre siden er det et arbeid som *må* gjøres.

På Formosa møtte jeg igjen disse nye menighetene på 2, 3, 4 år. Presbyterianerne har et gammelt misjonsarbeid her, blant taiwaneserne. De har store selvstendige menigheter, bygger kirker og underholder sine prester. Blant stammefolkene i fjellene er det, som kjent, en merkelig bevegelse hen mot kristendommen. Landsby etter landsby følger sin høvding, går over til kristendommen og bygger sine kirker.

Det er naturlig at misjonærene fra China særlig kom til å henvende seg til de henimot 3 millioner fastlandskinesere som er kommet til Formosa etter krigen. Her er det åpne dører, og de lutherske misjoner gjør en god innsats. De står sammen under en felles ledelse og felles tilsynsmann. De har et lovende arbeid i gang, men lengter etter flere folk, prester og evangelister.

I Japan er ikke fremgangen så stor som man hadde ventet seg like etter krigen, men også her møter vi en kirke på fremmarsj.

Som man kunne vente, har det ikke lyktes for Kyodan (den protestantiske felleskirken), som kom i stand under regjeringens tilsyn under krigen, å holde fast på alle sine medlemmer. Men den har fremdeles stor innflytelse. Kagawa hører til denne kirke, og professor Emil Brunner var også knyttet til dens arbeid. De lutherske misjoner har holdt seg utenfor, men arbeider på å danne en felles luthersk kirke for Japan. Et fellesluthersk litteraturselskap er i gang og gjør alt et effektivt og godt arbeid. Litteraturen har stor betydning i et land hvor 99 % av befolkningen kan lese.

Det må også her nevnes som noe gledelig, at det just er utgitt en ny oversettelse av *Bibelen på talespråket*. Den gamle litterære oversettelsen stammer fra 1888 og var vanskelig å forstå selv for godt utdannede mennesker. Nå kan Bibelen bli allemannseie. Det var med en viss stolthet jeg forlot Bibelselskapet i Tokyo hvor jeg hadde fått i foræring et av de første 5 eksemplarer av Det nye testamente med de tre oversetternes underskrifter.

Noe ganske enestående og merkelig er den betydning *radioen* har fått for forkynnelsen av evangeliet i Østen. Det gjelder flere steder, men det sterkeste inntrykk har jeg fra Japan, hvor «den lutherske time» i radioen er blitt en enestående suksess. Det begynte ganske smått for 5 år siden. Nå kringkastes evangeliet en bestemt time hver uke over 34 av Japans sendere. Det er blitt en av de mest populære programposter, som man regner med at 16 millioner mennesker lytter til. Når en er ute på reise og folk hører at en er lutheraner, svarer mange straks: «Å, Lutheran Hour, ja, jeg lytter på den.»

Av stor betydning er det effektive etterarbeid som gjøres. Jeg besøkte det lutherske sentrum i Tokyo, hvor jeg forresten møtte en buddhistprest som var blitt en kristen gjennom radiobudskapet. Her har «den lutherske time» sitt eget kontor, hvor 20 mennesker er opptatt med å svare på spørsmål fra lyttere og holde i gang et bibelkurs pr. korrespondanse for dem som ønsker

å få en dypere innføring i kristendommen. Kontoret står også i forbindelse med misjonene utover landet, og sender melding til misjonærene om sine kontakter i deres distrikt. De kan så igjen oppsøke dem og føre de interesserte sammen. På denne måten dannes det nye menigheter, og nye kristne slutter seg til de gamle menigheter.

Noe av det mest gripende jeg opplevde var besøket i en slik helt ny menighet av «radiokristne», som hadde leid hus til gudstjenester og møter og selv holdt sin egen evangelist. I det hele var det meget oppmuntrende å møte disse unge menighetene som var så nye at menighetsproblemene ennå ikke var oppstått. Dette gjelder både Japan, Hongkong og Formosa.

Det nye, friske blod som i etterkrigstiden har strømmet gjennom det kristne arbeid, betyr en velsignelse for mange. Det gjelder ikke minst Japans kristne kirke, hvor det var stor fare for å havne i intellektualisme eller stivne til i formalisme. Det merkelige ved japanerne er at de liker å lytte til vanskelige, intellektuelle prekener. De imponeres av fremmedord. Da professor Emil Brunner, som har vært knyttet til Det internasjonale kristne universitet i Tokyo, holdt sitt første store offentlige foredrag, var det mange som var skuffet. Det var jo så klart, så enkelt. De forsto jo alt. Ved en senere leilighet ga Brunner åpent uttrykk for sin forundring: «Dere japanere er noen merkelige mennesker, som synes å like og høre på ting dere ikke forstår.» Kanskje har de lutherske misjoner nettopp her, når det gjelder forkynnelsen, sin store oppgave.

Det kan ikke være tvil om at det er en viktig tid vi opplever i Østen i dag, en tid full av ansvar, oppgaver og muligheter. Ja, kanskje det er «den avgjørende time» . . . .